

ZASLUGE PROFESORA LJUDEVITA JONKEA ZA HRVATSKO JEZIKOSLOVLJE

Stjepan Babić

eško mi je govoriti o prof. Ljudevitu Jonkeu ne zato što o njem nemam što reći, nego što sam o njem već mnogo pisao, dosada najmanje deset puta u raznim prilikama, pa se bojim da se ne bih ponavljao.¹

Kad se želi progovoriti o zaslugama profesora dr. Ljudevita Jonkea, onda bi naslov trebao biti nešto širi, Filološke zasluge profesora dr. Ljudevita Jonkea, jer je filologija znanost koja je nešto šira od jezikoslovlja, obuhvaća i jezikoslovlje i književnost, bavljenje pisanim tekstovima uopće, a prof. Jonke bavio se i onime što prelazi granice jezikoslovlja, posebno češkom književnosti, a to lijepo pokazuje njegova bibliografija.² No unatoč tomu ostat ću ne samo kod stavljenoga naslova, nego i područja koje ono obuhvaća jer je cjelovito i dovoljno pokazuje njegove zasluge za hrvatsko jezikoslovlje, a što ima nešto i više od toga, to znači da su njegove zasluge još i veće.

Njegove su zasluge velike u onome što je učinio, pa mu ne treba pripisivati one koje nije zaslužio, kako su neki skloni, niti treba njegove zasluge umanjivati zbog onoga što nije učinio ili nije dobro učinio, a tobože trebao je i mogao.

Kad se promatra njegov znanstveni rad, onda tu u prvome redu dolaze u obzir njegovi radovi o povijesti hrvatskoga jezika 19. stoljeća i istaknutim jezikoslovcima koji su u to vrijeme djelovali. Pobjedom hrvatskih vukovaca starije hrvatsko razdoblje ocjenjivano je veoma loše, plodni razvoj hrvatskoga književnoga jezika u doba zagrebačke filološke škole i sve zasluge hrvatskih iliraca ne samo da su pale u sjenu, nego su i bačene na smetlište povijesti, a koliko su se istaknuti ilirci i spominjali, onda su se spominjali u negativnom smislu, i govorilo se o pogrješnosti njihova djelovanja ili je isticano da su se sporili o nevažnim sitnicama, a o B. Šuleku, jednom od najvećih od njih, isticalo se da je „kovao“ riječi, što znači da je tvorio neprirodne i neprihvatljive riječi, odatle i pomalo porugljiv naziv *kovanica* za novu tvorenicu, novotvorenicu.

Razdoblje hrvatskoga jezika 19. stoljeća i prije pobjede hrvatskih vukovaca prikazivano je veoma krivo i tendenciozno. Dovoljno je da navedem jednu misao prof. Belića. Pošto je govorio o rascjepkanosti srpske i hrvatske književnosti na mnoge pokrajinske književnosti, a s njima i jezike, kaže:

¹ Podatci se nalaze u bibliografiji radova o prof. Lj. Jonkeu, koja će biti objavljena u jednom od idućih brojeva Jezika. U njoj se vidi da je i ovaj rad objavljen u Hrvatskom slovu jer je ono 2007. godinu proglasilo godinom Lj. Jonkea i priredilo uvodnu svečanost na kojoj sam održao predavanje, što je po svojem sadržaju bilo nešto smanjen ovaj članak.

² Bibliografija tiskanih radova prof. dr. Ljudevita Jonkea, u knjizi: Ljudevit Jonke, O hrvatskome jeziku, Zagreb, 2005., str. 443.–483.

„Sve je to presečeno radom Vuka Karadžića (od 1814. i docnije) i radom Ljudevita Gaja, osnivača t. zv. Ilirskoga pokreta, od 30-te godine XIX v. Iako su njihovi putevi bili u prvo vreme različni, ipak su se hrvatski rodoljubi sreli sa Vukom na istom terenu 1850. godine.“³

Kakva zbrka i krivo predstavljanje prilika!

Prvo, najvažnije, što se hrvatskoga književnoga jezika tiče, ništa nije „presečeno“ jer su Hrvati već i prije toga imali svoj književni jezik, već dobro izgrađen u djelima starijih hrvatskih pisaca i ilirci su polazili od književno vrijednih djela starijih hrvatskih pisaca, većinom dubrovačkih. Njihov jezik služio im je kao uzor, svjesno su nastavljali na nj, dakle oni su u 19. stoljeću svoj dotada već izgrađeni književni jezik samo proširili na cijelo hrvatsko jezično područje pa su radili na izgradnji viših kulturnih potreba, na izgradnji znanstvenoga nazivlja za pojedine struke, a koliko su raspravljali o „sitnicama“, to su bile one o učvršćivanju njegovih pojedinosti.

Srbi su u 19. stoljeću išli drugim putem, počeli izgrađivati svoj književni jezik od početka, pošli su od narodnih govora i narodnog pjesništva, dakle išli su svojim putem, drugačijim nego Hrvati. Po Belićevim riječima izlazi da je srpski početak stariji, da je hrvatski došao poslije, da su se oba poslenika, Karadžić i Gaj, našli na istom poslu, premda Gaj nije tada bio u Beču i nije potpisnik Bečkoga dogovora. On ga je doduše objavio u svojim Narodnim novinama, ali i s kritičkim napomenama i sumnjama da će taj dogovor bitno utjecati na jezični razvoj, što i nije.⁴

Belić dalje prikazuje Karadžića kao pobjednika jer da je bio na pravome putu, a Hrvati na krivome. Takav prikaz jezičnih prilika nije hrvatsku stranu mogao nikako zadovoljiti pa iako je prof. Jonke i njegov naraštaj još bio na mladoslovničarskim gledištima, prof. Jonke donekle pod utjecajem modernijih jezikoslovnih strujanja i vođen dobrim hrvatskim znanjem, duhom i osjećajima, u više je članaka pokazao prave vrijednosti hrvatskih iliraca i njihova rada. Isticao je da to nije bio sitničav posao, nego vrijedan rad onih kojih su bili svjesni da već odavno imaju svoj književni jezik i da je on nešto drugo nego govor prostoga puka. Odlučno je pokazivao da ti ljudi niti su bili na pogrješnim putovima niti su bile sitnice o kojima su raspravljali, nego bitna pitanja tadašnjega vremena. Te ljude i njihova djelovanja treba prikazati u boljem, povoljnijem svjetlu. Upravo je to činio prof. Jonke, kao što pokazuju sadržaj i naslovi nekih njegovih studija:

Osnovni problemi hrvatskoga književnog jezika u 19. stoljeću
Sporovi pri odabiranju govora za zajednički književni jezik Hrvata u 19. stoljeću
Zasluge, pobjede i porazi Adolfa Vebera Tkalčevića
Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji.

³ Oko našeg književnog jezika, Beograd, 1951., u članku pod karakterističnim naslovom: Srpski jezik među drugim slovenskim jezicima.

⁴ Usp. Z. Vince, Putovima hrvatskoga književnog jezika, Zagreb, 1978., str. 280. i 281.

Ne mogu da tvrdnju kako je Jonkeov naraštaj još bio na mladoslovničarskim gledištima, ali je ipak imao bolje poglede, ne potvrdim još mišlju Petra Skoka, koji također pripada tomu naraštaju, ali je 1953. godine rekao da je Šulek bio jezični genij koji se po zaslugama može usporediti s Vukom Stefanovićem Karadžićem. To je za ono vrijeme bila smjela tvrdnja, pogotovu gdje je iznesena.⁵

Druga je važna djelatnost profesora Jonkea o hrvatskome književnome jeziku s jezičnosavjetničkoga, popularizacijskoga područja. To je veliko mnoštvo stručnih članaka među kojima je samo jedna studija istraživačka studija o suvremenome hrvatskome jeziku.⁶ Neki iz toga izvlače zaključke da je bio samo popularizator hrvatskoga književnoga jezika i to u pomalo podcjenjivačkome značenju. No ne smijemo to područje njegova djelovanja tako shvatiti jer je u njegovo doba, kao i danas, to područje veoma važno za kulturu književnoga jezika. On je obrađivao polje na kojem je tada bilo malo poslenika. A koliko ih je i bilo, mnoge je on odgajao i odgojio, što izravno kao predavač, a što svojim objavljenim radovima. Dovoljno je uzeti u ruke četiri njegove knjige:

Hrvatski književni jezik u teoriji i praksi, 1964.

Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća, 1971.

Hrvatski književni jezik danas, 1971.

O hrvatskome jeziku, 2005.

Prva je knjiga naišla na tako širok odjek da je odmah iduće godine izašlo njezino drugo, prošireno izdanje. To nije nipošto bila puka popularizacija, nego borba za hrvatski književni jezik i njegova obilježja, njegove posebnosti, djelovanje na svijest širokih hrvatskih obrazovanih slojeva o važnosti hrvatskoga jezika za hrvatski kulturni napredak i za hrvatski identitet, u veoma nepovoljnim prilikama kad je sve to bilo ugroženo. Zato se s pravom za profesora Jonkea može reći da je bio borac za posebnost i prava hrvatskoga književnoga jezika.

Mnogo je na tome području djelovao i kao predavač. Da i ne spominjem njegova javna predavanja – kojih nije bilo malo – spomenut ću njegova profesorska predavanja. Predavao je sustavno, utemeljeno i temeljito, mirno, staloženo, polako, tako da su zainteresirani mogli dobro zapisati u svoje bilježnice. U svojim predavanjima bio je uglavnom vukovac, kao i drugi njegovi kolege profesori u to doba, ali sam već rekao da su iz njegovih izlaganja provijavali novi tonovi, a jednom sam prilikom i istakao da je upravo on hrvatsku gramatiku vratio hrvatskoj književnosti jer je u sintaksi navodio primjere iz djela hrvatskih književnika, što je tada bila novost i važno obilježje koje se i sad zna zanemariti u nekim našim današnjim hrvatskim gramatikama.

⁵ U Letopisu Matice srpske u odgovoru na anketu toga časopisa. Ovdje je važno istaći da tu Skokovu misao tri godine poslije, 1956., ističe prof. Jonke u sarajevskom časopisu Pitanja književnosti i jezika.

⁶ Studija: O redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta u hrvatskosrpskom književnom jeziku, objavljena 1963. u Ivšićevu zborniku i 1964. u Jonkeovoj knjizi Književni jezik u teoriji i praksi.

Kad je riječ o njegovu djelovanju na području hrvatskoga jezika, treba spomenuti i njegovo 17-godišnje uređivanje časopisa Jezik. Posebno valja istaći da je 1950. nakon osnutka Hrvatskoga filološkoga društva za glavnoga urednika bio izabran prof. Stjepan Ivšić, ali kako on nije ostvario namjeravanu želju HFD-a, glavno uredništvo povjereno je prof. Jonkeu i on je pokrenuo časopis i uređivao ga 17 godina. To nije bilo samo uređivanje gotovih članaka drugih autora, nego i briga za suradnike, a posebno briga za mlade. Ima više hrvatskih jezikoslovaca kojima je prvi stručni članak izašao u Jeziku. Tu je i Jonkeovo pisanje članaka za Jezik, često i da bi se ispunio broj jer iz iskustva znam da nikad nije bilo dosta članaka kad pojedini broj treba ići u tisak pa je urednik morao priskočiti i napisati ono što nedostaje. Stoga nije čudo što je on bar dva desetljeća bio prvi suradnik po broju priloga. Pisao je i sitnije članke kao pojedine ocjene, vijesti o pojedinim zbivanjima, koje su u vrijeme kad su pisane bile samo obične vijesti, a poslije, kako je vrijeme prolazilo, često i važni podatci o njima jer su bile jedini izvor o tome.

Spomenuo sam Jonkeovu brigu za mlade suradnike Jezika pa je u svezi s time povezano još jedno važno područje o Jonkeovim zaslugama, a to je briga za jezični podmladak. Nije samo jednoga mladoga studenta usmjerio prema hrvatskomu jezikoslovlju i brinuo se za njegov znanstveni razvoj, pisao izvještaje za njegovo stručno napredovanje. Rad nevidljiv, ali veoma važan te onima kojima se čini da nije učinio dosta, valja reći ono što sam rekao jednoj profesorici koja nije bila zadovoljna njegovim pisanim radovima. Objasnio sam joj u kakvim je nepovoljnim prilikama radio, a među ostalim i koliko je mnogo učinio za znanstveni podmladak. Kad je čula moje obrazloženje, s razumijevanjem ga je primila i sama dodala važnu spoznaju:

- Znači koliko sam nije učinio, učinit će preko svojih učenika nastavljajući.

Kao što sam u početku rekao, ne ću govoriti o njegovu filološkome radu u širem smislu, ali bih ipak spomenuo njegovo prevođenje s češkoga jezika jer je na taj posao utrošio bar desetak godina. Jonkeov prevodilački rad ne znači samo širenje hrvatskih kulturnih vidika, zbližavanje dviju kultura, nego znači mnogo za hrvatski književni jezik dokazujući kako je sposoban za svakovrsni jezični izraz. Njegovi prijevodi značili su mnogo kao obrazac uzorna književnoga jezika na kojem su obrazovani Hrvati vidjeli hrvatski književni jezik na djelu, dobili su uzorak književnoga jezika kako ga dobri pisci pišu i razumljivo je što je on širio tu spoznaju o dobrim piscima, koju danas neki s nepravom osporavaju jer time pokazuju da ne spoznaju pravu bit književnoga jezika.

Prof. Jonke zaista je učinio mnogo, ali i manje nego što je mogao. No nije to učinio zato što on osobno nije bio sposoban za veće uzlete, nije učinio ni zbog slabosti ljudske, nego i zato što mu prilike nisu dopuštale da napravi ono što je mogao i kako je mogao. Ako spomenem da je dio naklade njegove knjižice Hrvatski književni jezik, s više drugih hrvatskih knjiga, završio u grotlu zagrebačke tvornice papira, onda je to samo jedan mali znak teških prilika u kojima je živio i djelovao. Zbog političkih i materijalnih prilika izgubio je za jezikoslovlje gotovo cijeli jedan radni

vijek, kako sam pokazao u svome članku: Jonke – jezikoslovac rođen pod nesretnom zvijezdom.⁷ Taj sam članak zbog potpunije slike koju daje o profesoru Jonkeu kanio u početku dati uredništvu da ga ovom prilikom opet objavi jer bi bilo dobro da čitatelji Jezika vide u kakvim je prilikama živio i radio.⁸ Kad se to ima na umu, onda se vidi da su njegove zasluge još veće jer ih je ostvario u veoma nepovoljnim prilikama i za njega i za hrvatski jezik.

Sažetak

Stjepan Babić, sveuč. prof. u miru, Zagreb
UDK 811.163.42-26(091), znanstveni članak,
primljen 20. prosinca 2006., prihvaćen za tisak 20. veljače 2007.

Professor Jonke's Merits for Croatian Linguistics

The author discusses the merits of Dr Ljudevit Jonke, university professor of standard Croatian language at the Philosophical Faculty in Zagreb. Professor Jonke made invaluable contributions to the study of Croatian language problems of the 19th century, as well as to the study of modern standard Croatian language in the second half of the 20th century and to the spreading of Croatian language culture. He fought for the characteristics and specific features of the Croatian language and cared for new generations of scientists. Above all that, he was also meritorious in other fields of science closely related to the study of language.

LJUDEVIT JONKE KAO JEZIKOV UREDNIK I SURADNIK

Sanda Ham

Biti urednikom časopisa Jezik koji u podnaslovu ima zadani okvir hrvatskoga književnog jezika nije ni danas lagano, a kako je bilo u razdoblju jezičnoga unitarizma u Titovoj Jugoslaviji, vremenu političkih pritisaka i neslobode, teško je zamisliti.

Prvih 17 godišta Jezika i 17 takvih teških godina iznio je Ljudevit Jonke na svojim leđima – postao je Jezikovim urednikom samo dvije godine prije Novosadskoga dogovora, a urednikovanje je napustio dvije godine poslije Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga jezika.

Uređivanje časopisa Jezik isprva nije bilo namijenjeno Lj. Jonkeu, provedba u djelo zamisli Hrvatskoga filološkoga društva o pokretanju časopisa za normativna pitanja suvremenoga hrvatskoga jezika povjerena je Stjepanu Ivšiću, a Lj. Jonkeu bilo je namijenjeno mjesto u uredništvu. S. Ivšića zdravlje nije služilo tako dobro

⁷ Hrvatsko slovo, 25. 7. 1997., Zagreb, str. 32.

⁸ Odustao sam jer ću ga možda unijeti u jednu svoju buduću knjigu.